

الروايات

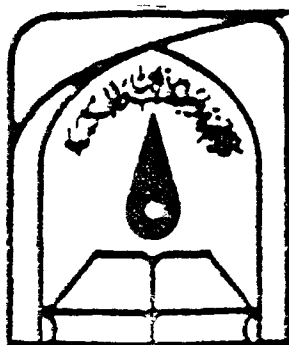
٢٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٨٢٣

۱۳۸۱ / ۷ / ۲۰

سازمان اطلاعات وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

مقایسه بین متنبی و خاقانی در شعر فخر

نگارش: تورج زینی وند

استاد راهنما:

دکتر خلیل پروینی

استاد مشاور:

دکتر حسینعلی قبادی

۱۴۲۲۵۷

تابستان ۱۳۸۱

بسمه تعالی

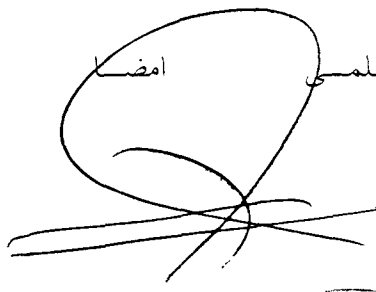

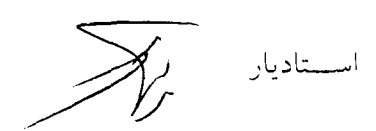
از اطلاع‌رسانی در این
موضوع سپاسگزارم

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان‌نامه آقای تورج زینی وند

تحت عنوان: **مقایسه بین متنبی و خاقانی در شعر فخر**

را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر خلیل پروینی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر حسینعلی قبادی	استادیار	
۳- استاد داور	دکتر محمود شکیب	دانشیار	
۴- استاد داور	دکتر کبری روشنفکر	استادیار	
۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر کبری روشنفکر	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش‌آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می‌شوند:

ماده ۱ - در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ای خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به دفتر نشر آثار علمی دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ - در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
"کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته زبان و ادبیات عرب است که در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر خلیل پروینی و مشاوره جناب آقای دکتر حسینعلی قبادی از آن دفاع شده است."

ماده ۳ - به منظور جبران بخشی از هزینه‌های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به دفتر نشر آثار علمی دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می‌تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ - در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ - دانشجو تعهد و قبول می‌کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می‌تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به علاوه به دانشگاه حق می‌دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ - اینجانب تورج زینی وند دانشجوی زبان و ادبیات عرب مقطع کارشناسی ارشد، تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می‌شوم.

نام و نام خانوادگی: تورج زینی وند

تاریخ و امضاء:

۱۳۸۲/۳/۲۰

تقدیم به کسانی که مضمون این آیه در باره آنان می باشد؛

«وَاحْفَظْ لِيْمَا جَنَاحَ الدُّلِّ...»

- پروبال تواضع و تکریم را برایشان بگستران...

سورهٔ اسراء، آیه ۲۴

تقدیر و تشکر

در اینجا بر خود لازم می‌دانم تا از راهنمایی‌های ارزنده و مساعدت‌های فکری جناب آقای دکتر خلیل پروینی که از اندیشه بارور ایشان در مسیر آموزش و حل مشکلات این پژوهش بهره‌مند گردیدم کمال امتنان و سپاسگذاری را داشته باشم.

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر حسینعلی قبادی، استاد مشاور این پژوهش، که با رهنمودهای مفید و به جای خود، اینجانب را بهره‌مند نموده و در ارائه‌کاری قابل قبول، پشتیبان اینجانب بودند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از سرکار خانم دکتر کبری روشنفر، دکتر حامد صدقی و دکتر محمد فاضلی که در این مقطع از محضرشان استناده کرده‌ام و همواره تشریحاتی ایشان پشتوانه مناسبی برای اینجانب بوده است، تشکر و سپاسگذاری می‌کنم.

چکیده:

«فخر» یکی از اغراض برجسته «شعر غنایی» محسوب می‌شود که مقصود اصلی شاعر و مضمون قصیده حاکی از فضل و کمال شاعر بوده و او از آن به عنوان وسیله‌ای برای بزرگیها و مفاخر خود، قوم، سرزمین و مذهبش استفاده می‌کند. «جهل» دوره جاهلی، ظهور دین اسلام، تعصب دوره اموی و دانش و تمدن عصر عباسی، مهمترین عواملی هستند که بتدریج در عصرهای مختلف در تحول شعر فخر عرب مؤثر بوده است. فخر در شعر فارسی به تقلید از شاعران عرب آغاز شده است و فخر به سخن و سخنوری مقوله‌ای است که تا حدودی محور مفاخرات شاعران ایرانی را از مفاخرات شاعران عرب متمایز می‌سازد.

از میان شاعران برجسته عرب که در این زمینه به هنرنمایی پرداخته است می‌توان متنبی شاعر سده چهارم هجری را نام برد و در شعر فارسی نیز مفاخرات خاقانی شروانی شاعر سده ششم هجری، از شهرت فراوانی برخوردارند. در مقایسه فخریات آن دو می‌توان دریافت که اوضاع طبیعی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، جلب نظر ممدوحان، دفاع از خویشان به هنگام جدال و معارضه، خودبزرگ بینی و جبران شکست‌ها و حقارتها، از مهمترین عوامل گرایش آندو به شعر فخر بی‌باشد.

آنچه که فخریات هر دو شاعر را از هم متمایز می‌سازد این است که در شعر متنبی افتخار به گذشتگان و عناصر مذهبی نمود بارزی ندارند اما مباحات به شجاعت و جنگاوری بوفور در شعرش دیده می‌شود و این در حالی است که در شعر خاقانی، گذشتگان شاعر و عناصر مذهبی جایگاهی بس رفیع داشته و برخلاف شعر متنبی، تفاخر به آشنایی با امور و فنون جنگی در شعرش جایگاهی ندارد. فخر به سخن و سخنوری، استقامت و پایداری در راه اهداف و آرمانها، مباحات به ممدوحان و تفاخر به عناصر قومی و ملی در کنار مسایلی همچون: ابتکار و نوآوری در لفظ و مضمون، اغراق در بیان اوصاف خویشستن، هجو و نکوهش دشمنان و رقیبان و به کارگیری صور خیال و تصاویر محسوس و ملموس، از خصوصیات مشترک هر دو شاعر در شعر فخر می‌باشد.

واژگان کلیدی: شعر - فخر - متنبی - خاقانی - مقایسه.

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول:
۱۰	فخر در شعر عربی و فارسی
۱۰	بخش اول: فخر در شعر عربی
۱۰-۱-۱	تحول فخر در شعر عربی از آغاز تا پایان عصر عباسی
۱۰-۱-۱-۱	تعریف فخر
۱۱-۱-۱-۱	فخر در شعر جاهلی و بررسی علل گرایش شاعران جاهلی به فخر
۱۵-۱-۱-۱	میدانهای فخر در شعر جاهلی
۱۹-۱-۱-۱	نمونه‌هایی از شعر شاعران فخریه سرا
۱۹-۱-۱-۱-۱	شنتری
۲۰-۱-۱-۱-۱	سموأل بن عادی
۲۰-۱-۱-۱-۱	طرفة بن العبد
۲۱-۱-۱-۱-۱	لبید بن ربیعہ عامری
۲۲-۱-۱-۱-۱	عمرو بن کلثوم
۲۲-۱-۱-۱-۱	حارث بن حلّزه
۲۳-۱-۱-۱-۱	عنتره بن شداد العبسی
۲۴-۱-۱-۱-۱	نتیجه‌گیری
۲۵-۱-۱-۱-۱	فخر در شعر عصر اسلامی
۲۵-۱-۱-۱-۱	لبید بن ربیعہ عامری
۲۶-۱-۱-۱-۱	حسان بن ثابت انصاری
۲۷-۱-۱-۱-۱	نتیجه‌گیری
۲۸-۱-۱-۱-۱	فخر در شعر عصر اموی
۲۸-۱-۱-۱-۱	أخطل
۲۹-۱-۱-۱-۱	فرزدق
۳۱-۱-۱-۱-۱	جریر
۳۲-۱-۱-۱-۱	نتیجه‌گیری
۳۳-۱-۱-۱-۱	فخر در شعر عصر عباسی
۳۴-۱-۱-۱-۱	بشار بن برد

۳۷	۱-۱-۱-۲-۷-۲- ابوفراس الحمدانی
۳۹	۱-۱-۱-۳-۷-۳- شریف رضی
۴۰	۱-۱-۱-۴-۷-۴- نتیجه گیری
۴۲	بخش دوم: فخر در شعر فارسی از قرن چهارم تا زمان حافظ
۴۲	۱-۲-۱- تحول فخر در شعر فارسی در مقایسه با شعر عربی
۴۶	۱-۲-۲- بررسی تطبیقی علل گرایش شاعران عرب و ایران به شعر فخر
۴۶	۱-۲-۲-۱- اظهار فضل در عرصه ادب و هنر
۴۸	۱-۲-۲-۲- تعصبات قبیله‌ای و نژادی
۵۰	۱-۲-۲-۳- جلب محبت ممدوح
۵۱	۱-۲-۲-۴- جدال میان شاعران
۵۱	۱-۲-۲-۵- دفاع شاعر از خویشان در مقابل شکست‌ها و حقارتها
۵۲	۱-۲-۲-۶- دفاع از معنویت
۵۳	۱-۲-۳- بررسی تطبیقی انواع فخر در شعر عربی و فارسی
۵۳	۱-۳-۲-۱- فخر به بلند همتی، استغنا و بی‌نیازی
۵۵	۱-۳-۲-۲- فخر به قدرت سخن و سخنوری
۵۸	۱-۳-۲-۳- فخر به بیان وضعیت موجود (بیان حال)
۵۸	۱-۳-۲-۴- فخر به ممدوح
۵۹	۱-۳-۲-۵- فخر به شجاعت و جنگاوری
۶۰	۱-۳-۲-۶- مناخرات مذهبی
۶۲	۱-۳-۲-۷- مناخرات عرفانی (ذوقی)
۶۴	۱-۴-۲-۱- فخر از دیدگاه اسلام
۶۵	۱-۴-۲-۱- دیدگاه قرآن
۶۷	۱-۴-۲-۲- دیدگاه احادیث
۷۰	۱-۵-۲-۱- نتیجه گیری

فصل دوم:

۷۲	نگاهی به زندگی، شخصیت و افکار متنبی و خاقانی
۷۲	بخش اول: زندگی، شخصیت و افکار متنبی
۷۲	۱-۱-۱- زندگینامه متنبی
۷۹	۲-۱-۲- مراحل تحول و تطور شعر متنبی

۷۹	۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۲	نابسامانی فکری و پراکنندگی شعری (تقلیدیات)
۸۰	۲-۲-۱-۲-۱-۲	آغاز تدریجی استقرار و آرامش (بدریات)
۸۱	۳-۲-۱-۲-۱-۲	استقرار و آرامش (سینیات)
۸۳	۴-۲-۱-۲-۱-۲	شکست در آرمانها و اهداف (کافوریات)
۸۵	۵-۲-۱-۲-۱-۲	اعتراف به شکست (شیرازیات)
۸۶	۳-۱-۲-۱-۲	اغراض شعر منتبئی
۸۶	۱-۳-۱-۲-۱-۲	مدح
۹۰	۲-۳-۱-۲-۱-۲	رثاء
۹۲	۳-۳-۱-۲-۱-۲	وصف
۹۷	۴-۳-۱-۲-۱-۲	هجاء
۱۰۰	۵-۳-۱-۲-۱-۲	غزل
۱۵۲	۶-۳-۱-۲-۱-۲	حکمت
۱۰۴	۴-۱-۲-۱-۲	جایگاه منتبئی در شعر عربی و نقش وی در تحول آن

فصل دوم:

۱۰۹	بخش دوم: زندگی، شخصیت، افکار و آثار خاقانی شروانی		
۱۱۰	۱-۲-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۲-۱-۲	زندگینامه خاقانی شروانی	
۱۱۱	۲-۲-۲-۱-۲-۱-۲	اوضاع سیاسی، اجتماعی، دینی، و ادبی زمان شاعر	
۱۱۱	۱-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۱-۱-۲-۱-۲-۱-۲	اوضاع سیاسی
۱۱۲	۲-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۲-۲-۲-۱-۲-۱-۲	اوضاع اجتماعی
۱۱۲	۳-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۳-۲-۲-۱-۲-۱-۲	اوضاع دینی
۱۱۳	۴-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۴-۲-۲-۱-۲-۱-۲	اوضاع ادبی
۱۱۷	۳-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۳-۲-۲-۱-۲-۱-۲	شاعران معاصر خاقانی
۱۱۹	۳-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۳-۲-۲-۱-۲-۱-۲	احزان خاقانی
۱۱۹	۴-۱-۲-۱-۲-۱-۲	۴-۱-۲-۱-۲-۱-۲	اخلاق
۱۲۲	۴-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۴-۲-۲-۱-۲-۱-۲	مذهب
۱۲۲	۴-۳-۲-۱-۲-۱-۲	۴-۳-۲-۱-۲-۱-۲	اندیشه
۱۲۳	۴-۴-۲-۱-۲-۱-۲	۴-۴-۲-۱-۲-۱-۲	سننهای ایشان
۱۲۶	۴-۵-۲-۱-۲-۱-۲	۴-۵-۲-۱-۲-۱-۲	حوادث زندگی
۱۲۷	۵-۲-۲-۱-۲-۱-۲	۵-۲-۲-۱-۲-۱-۲	آثار خاقانی

۱۲۹	۶-۲-۲- سبک شعر خاقانی
۱۳۲	۶-۱-۲- تأثیر سبک شعر خاقانی بر شعر فارسی
۱۳۵	۶-۲-۲- علل دشواری شعر خاقانی
۱۳۸	۶-۳-۲- روانشناختی شعر خاقانی
۱۳۹	۶-۴-۲- جامعه‌شناختی شعر خاقانی
۱۴۱	۶-۵-۲- همسویی خاقانی با شاعران عرب
۱۴۴	۷-۲- نتیجه‌گیری

فصل سوم:

۱۴۷	فخر در شعر متنبی و خاقانی

بخش اول:

۱۴۷	۱- فخر در شعر متنبی
۱۴۷	۱-۱-۳- خصوصیات فخر در شعر متنبی
۱۵۱	۲-۱-۳- علل گرایش متنبی به شعر فخر (مناخذه)
۱۵۱	۱-۲-۱-۳- وضاع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی
۱۵۳	۲-۲-۱-۳- تکسب و جلب محبت ممدوحان
۱۵۵	۳-۲-۱-۳- دفاع شاعر از خویشان در معارضه و جدال با دیگر ادیبان و شاعران
۱۵۶	۴-۲-۱-۳- خود بزرگ بینی
۱۵۸	۵-۲-۱-۳- جبران شکست‌ها و حقارتها
۱۶۰	۳-۱-۳- انواع فخر در شعر متنبی
۱۶۰	۱-۳-۱-۳- افتخار به هنر شعری
۱۶۲	۲-۳-۱-۳- استقامت و پایداری در راه اهداف و آرمانها
۱۶۵	۳-۳-۱-۳- افتخار به آشنایی با امور و فنون جنگ و شجاعت
۱۶۷	۴-۳-۱-۳- فخر به ممدوح
۱۶۹	۴-۱-۳- آرای اندیشمندان و ناقدان درباره فخر در شعر متنبی
۱۷۴	۵-۱-۳- نتیجه‌گیری

۱۷۵	بخش دوم: فخر در شعر خاقانی

۱۷۶	۱-۲-۳- خصوصیات فخر در شعر خاقانی
۱۷۸	۲-۲-۳- بررسی علل گرایش خاقانی به شعر فخر

۱۷۸		عنّدهٔ حقارت ۱-۲-۲-۳
۱۸۲		دفاع شاعر از خویشتن در معارضه و جدال با دیگر ادیبان و شاعران ۲-۲-۲-۳
۱۸۵		انواع فخر در شعر خاقانی شروانی ۳-۲-۳
۱۸۶		فخر به سخن و سخنوری ۱-۳-۲-۳
۱۸۹		فخر به جانشینی و پیروی از سبک سنایی غزنوی ۲-۳-۲-۳
۱۹۰		افخار به زادگاه خربش ۳-۳-۲-۳
۱۹۰		فخر به نزدیکان و خویشان ۴-۳-۲-۳
۱۹۱		فخر به قناعت، بلند همتی و دیگر مکرم اخلاقی ۵-۳-۲-۳
۱۹۳		مناخرات مذهبی ۶-۳-۲-۳
۱۹۴		فخر به ممدوح ۷-۳-۲-۳
۱۹۸		آرای اندیشمندان و نافعان دربارهٔ مناخرات خاقانی ۴-۲-۳
۲۰۲		نتیجه‌گیری ۵-۲-۳

فصل چهارم:

۲۰۴		نقد یک قصیدهٔ فخریه از متنبی و خاقانی ۲۰۴
۲۰۴		بخش اول: نقد یک قصیدهٔ فخریه از متنبی ۲۰۴
۲۰۶		۱-۱-۴- نگاهی گذرا به نقد شعر فخر ۲۰۶
۲۰۶		۱-۱-۴- جایگاه فخر در نقد قدیم ۲۰۶
۲۰۹		۱-۱-۴- ابن رشیق قیروانی و نقد شعر فخر ۲۰۹
۲۱۲		۱-۱-۴- جایگاه فخر در نقد جدید ۲۱۲
۲۱۴		۲-۱-۴- نقد قصیدهٔ فخریه «واحر قلباه» از متنبی ۲۱۴
۲۱۴		۱-۲-۴- متن قصیده «واحر قلباه» ۲۱۴
۲۱۸		۲-۲-۴- مناسبت قصیده ۲۱۸
۲۲۰		۳-۲-۴- نوع قصیده ۲۲۰
۲۲۰		۴-۲-۴- تحلیل قصیده ۲۲۰
۲۲۴		۵-۲-۴- نقد مضمون قصیده ۲۲۴
۲۲۸		۶-۲-۴- اسلوب قصیده ۲۲۸

بخش دوم:

۲۳۸		۳-۲-۴- نقد قصیده «فخریهٔ اقلیم سخن از خاقانی» ۲۳۸
۲۳۸		۱-۳-۲-۴- متن قصیده اقلیم سخن ۲۳۸

۲۴۲	۲-۳-۲-۴- مناسبت قصیده
۲۴۳	۳-۳-۲-۴- نثری قصیده
۲۴۳	۴-۳-۲-۴- تحلیل قصیده
۲۴۵	۵-۳-۲-۴- نثر مضمون - قصیده
۲۴۹	۶-۳-۲-۴- نثر اسلوب قصیده
۲۵۷	۴-۲-۴- نتیجه گیری کلی در خصوص مقایسه بین فخریات متنبی و خاقانی
۲۵۷	۱-۴-۲-۴- اشتراکات
۲۵۹	۲-۴-۲-۴- تفاوت ها
۲۶۰	۵-۲-۴- پیشنهاد
۲۶۲	فهرست منابع و مأخذ
	چکیده انگلیسی
	چکیده عربی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
 مرکز اسناد و کتابخانه ملی
 جمهوری اسلامی ایران

آنچه پیش رو دارید. پژوهشی در حوزه ادبیات تطبیقی (Comparativ Literature) درباره یکی از اغراض رایج شعر عربی و فارسی در شعر ابوالطیب المتنبی (۳۲-۳۵۴ ه.ق) و خاقانی شروانی (۵۲۰-۵۹۵ ه.ق) می‌باشد. این غرض شعری که در ادبیات پیشین هر دو ملت به عنوان «فخر» (مناخره) موسوم بوده است، یکی از اغراض برجسته شعر غنایی محسوب می‌شود که مقصود اصلی شاعر و مضمون قصیده، حاکی از فضل و کمال بوده و شاعر از آن به عنوان وسیله‌ای برای بیان بزرگیها و مناخر خود، خانواده، قوم، سرزمین و مذهبش استناد می‌کرده است.

شعر فخر سابقه‌ای طولانی در شعر عربی داشته و همواره بخش عظیمی را از دیوانهای شاعران به خود اختصاص می‌داده است. این غرض شعری در دوره جاهلی به علل مختلفی آنچنان طغیانی در شعر داشته است که تصور می‌شود مفهوم آن جزئی از زندگی مردم بریژه شاعران بوده است. به ضریکه کمتر شاعری دیده می‌شود که به این غرض شعر نپرداخته و در آن از مناخر خود و قبیله‌اش سخن نگفته باشد. با ظهور اسلام به تدریج معیارهای فخر دوره جاهلی از بین رفته و شاعران در عوض تناخر به اصل و نسب و امور مادی، به ستایش و دفاع از دین جدید روی آورده‌اند اما در دوره اموی به دلیل انحراف جامعه اسلامی، بار دیگر معیارهای فخر دوره جاهلی زنده می‌شود، به گونه‌ای که می‌توان این دوره را، دوره بازگشت به مناخر عصر جاهلی نام نهاد. در دوره عباسی و به دنبال آشنایی و ارتباط اعراب با دیگر ملتها و تمدنهای تفکر انسان عربی تغییر یافته و جز در برخی از موارد، بیشتر شاعران به معیارهای جدیدی همچون، دانش، اخلاق آرمانی، شکیبایی، شعر و شاعری و... فخر می‌نمودند و در دوره چهارم هجری عصر، به دلیل درگیری اعراب با رومیان. شعر فخر رنگی از حماسه قومی و ملی به خود گرفته است.

اهـ «فخر» در شعر فارسی بدان معنایی که نزد شاعران عرب موسوم بوده وجود نداشته است و این غرض شعری در دوره ساسانیان که شامل نیمه دوم قرن سوم و سه ربع اول قرن

چهارم بوده و به اصطلاح آغاز رسمی شعر فارسی است، رواج داشته است و در قرن پنجم نیز همین روند ادامه می‌یابد اما مسأله شعوبیگری آن را تشدید و تقویت کرده و شاهنامه فردوسی که در حقیقت شرح مناخرات ایرانیان است اوج این تحول را نشان می‌دهد. در قرن ششم به علت مبارزه با فساد حاکم بر جامعه، ضمن رواج ادبیاتی انتقادی، به سبب نفوذ ادبیات عرب، مناخرات گوناگونی به تقلید از شاعران عرب رواج یافته و مناخرات ملی روی به زوال می‌نهد. و خودستایی و خودمحوری در شعر این دوره رشد چشمگیری می‌یابد که در قرن هفتم به دلیل حمله مغول و رشد گرایشهای صوفیانه رنگی از مناخرات عرفانی به خود می‌گیرد. بنابراین مناخرات شاعران فارسی زبان، در آغاز، جنبه‌ای ملی و حماسی داشته است اما با نفوذ فکری و معنوی ادبیات عرب، اینان به تقلید از شاعران عرب به مناخرات فردی و ابعاد متنوع آن روی آورده‌اند و آنچه که مناخرات آنان را از شاعران عرب متمایز می‌سازد؛ فخر به سخن و سخنوری می‌باشد، به صور یک‌که کمتر شاعری یافت می‌شود که خود را به این خصیصه نستوده باشد.

کاری که اینجانب در این پژوهش بدان پرداخته است مقایسه بین متنی، شاعر بزرگ عرب و بلند آوازه سده چهارم هجری، با خاقانی قصیده پرداز بلند سده ششم و در عین حال دیر آشنای شعر فارسی در شعر فخر می‌باشد و با توجه به اینکه رابطه بین زبان و ادبیات عرب با زبان و ادبیات فارسی، رابطه‌ای دیرینه و ناگسستنی می‌باشد، این تحقیق می‌تواند گامی موثر - هر چند ناقص و نارسا - در زمینه ادبیات تطبیقی باشد، زیرا ادبیات تطبیقی علاوه بر تقویت شخصیت قومی یک ملت و بیان سهم کوششهای هنری و فکری آن در میراث ادب جهانی، رسالت دیگری را نیز بر دوش می‌کشد و آن آشکار ساختن بیوندهای فکری و فرهنگی ملت‌ها و سعی در تقویت و استحکام مبانی آن می‌باشد.^(۱)

در این پژوهش بر آن بودیم با تکیه بر دیوانهای هر دو شاعر به بررسی تطبیقی علل گرایش آن دو به شعر فخر پردازیم که این خود می‌تواند ما را از اوضاع اجتماعی، سیاسی و

۱- محمد غنیمی هلال، ادبیات تطبیقی، سید مرتضی آبت آبت الله زاده شیرازی، ج ۱، تهران، امیر کبیر،